

VRTNAR.

List s podobami za šolsko vrtnarstvo, vrtnarstvo sploh
in za sadjarstvo.

Št. 8.

V Ljubljani 30. aprila 1888.

Letnik 1.

Katera sadna plemena in katere vrste izmed njih naj pomnožujemo.

Spisal Rihard Dolenc.

I.

Sadjarstvo se je pri nas pričelo, hvala Bogu, prav živahno dvigati. Sadnega drevja posade sedaj po nekaterih krajih v enem letu več, nego so ga prej v enem ali pa v dveh desetletjih. K temu uspehu je pa gotovo prav veliko pripomogla prejšnja vinarska in sadjarska šola na Slapu, ki je vplivala na razvoj sadjarstva po svojih učencih in po učiteljih, ki so hodili v učiteljske tečaje, ter po lepem drevju iz svoje drevesnice. Kakor hitro bode velikanska drevesnica c. kr. kmetijske družbe v Ljubljani začela sadno drevje oddajati, in isto tako tudi velika drevesnica deželne kmetijske šole v Grmu ter drevesnice po vrtilih ljudskih šol, tedaj pa bomo z mogočnimi koraki napredovali na Kranjskem v sadjarstvu. Povzdiga našega sadjarstva je velevažen faktor za razvoj bodočega kmetijskega blagostanja. Ni pa že dovolj samo saditi veliko sadnega drevja; sadjarstvo nam bode želeni dobiček donášalo le tedaj, ako bodemo sadili vsakemu kraju sešebno primerna sadna plemena in njih vrste.

Glede podnebja in krajevih razmer moremo kranjsko deželo deliti v pet sadnih delov. Ti so: 1. Vipavska in Vremška dolina, 2. Pivka z Rovtami, 3. Ljubljanska in sploh gorenjska ravnina, 4. Gorenjsko in 5. Dolenjsko. Natančne meje se seveda tem delom ne dajo določiti. Vprašamo torej, katera sadna plemena in katere vrste izmed njih vzgojimo po teh delih dežele, da bode sadjarstvo prinašalo kolikor mogoče največi dobiček.

V Vipavski in Vremški dolini je podnebje južno, tod uže rodeva vinska trta. Po teh krajih, zlasti pa v Vipavski dolini, ni sadnega plemena, ki bi moglo več dobička prinašati, nego vinska trta, in sicer njene zgodnje vrste. Vipavci naj bi se vender uže odločili ter začeli pridelovati prav zgodnjega namiznega grozdja toliko, kolikor ga pridelujejo po Tirolskem in sedaj tudi uže po Primorskem. V sadni trgovini je zgodnje grozdje najbolj cenjeno blago. Za vino porabljeno grozdje ne da nikdar toliko dohodka nego sveže prodano grozdje. Vipavci naj bi zato po svojih najboljših legah pridelovali prav zgodnje grozdje, kakor: avguštano, muška-telec, portugalko, rdeči in hrustljavi španjol, zgodnji rdeči veltlinec i. t. d. V Vipavski in Vremški dolini more lepe in velike dohodke donášati tudi češnja. Češnja je prvi sad, zato si ga vsak želi, in čim zgodnejše so češnje, tem več so vredne. Zeleti je, da bi po imenovanih krajih bolj razširili zgodnje vrste češenj, kakeršne

so Klosterneuburška, Dornberška in Rihenberška. Tudi poznejšnje vrste češenj naj Vipavci pridno sade, saj jih morejo še vedno poprej prinesiti na prodaj, nego drugi kraji svoje najzgodnejše; take češnje so: rdeča in bela mehkužnica, pisana hrustavka ali cepljenka. Zadnja češnja sicer ni posebno dobra v jed, a je najboljša za kandite in za vkuhavanje, priporočam jo pa zato Vipavcem, ker jo je prav lahko prodati v tovarno za kandite. Pisatelj tega članka je skupaval na Slapu več let češnje, a pisanih hrustavk ni dobil nikdar dovolj. Posebno lepe pisane hrustavke imajo po Dolenjskem (koder jih imenujejo bajnkiršen). Vipavci in Vremei naj si priskrbe cepičev teh vrst z Dolenjskega; čudili se bodo debelosti te dolenjske češnje.

Za Vipavsko in Vremsko dolino je pa velike važnosti tudi marelica, ker je kakor ustvarjena za te kraje. Marelica tem bolj rodi, čim bolj vetrno je. Burja je sicer skoraj vedno škodljiva, vendar je marelici koristna. Marelica ima pa za burjaste kraje tudi to dobro lastnost, da se sad kaj trdno drži. Končno so pa marelice v sadni kupčiji močno zahtevano blago, in zato morem prav živo priporočati Vipavcem in Vremencem, naj pridno vzgojujejo to sadno pleme.

Piramida.

Na vseh vrtilih, zlasti pa na šolskih vrtilih in onih, na katerih je senca zaradi zelenjadi ali kaj drugega škodljiva, ne ugaja visokodebelno drevje. Ako pa primanjkuje uže tako na vrstu prostora, tedaj pa celo ne kaže visokodebelnega drevja saditi, ampak nizko in sicer polvisokodebelno ali pa pritlično drevje, ker to jemlje najmanj prostora, rodi najhitreje, daje najlepši sad in mu lahko vsak sam streže brez delavcev. Zlasti to zadnje je velike vrednosti za vse one, ki se pečajo s sadjarstvom v zabavo in ki so vsled omike svoje v stanu pridobiti si potrebnih vednosti, kako oskrbovati pritlično drevje. Učitelju pa more biti pritlično drevje najboljšo učno sredstvo, s katerim kaže, kako rezatev vpliva na drevje.

Podoba 30.

Izmed vseh pametnih oblik, v katerih vzgojujejo pritlično drevje, zavzema prvo mesto piramida in sicer francoska, kakeršno kaže pod. 29. Piramida je pritlično drevo, ki ima le kakih 30 do 60 cm dolgo deblo, okoli katerega so okrog in okrog veje. Prave pritlične piramide so pa le tiste, ki so cepljene na slabo rastočo podlogo, t. j. jabolka na Ivanovo jablan, hruške pa na kutno. Pri tistih sadnih vrstah, ki se nečejo teh podlog prijeti, cepimo najprej vrsto, ki se rada prime, in potem precej nekaj centimetrov više tisto vrsto, iz katere vzgojimo krono.

Podoba 31. Podoba 32. Podoba 33.

cepljena blizu tal. V obojem slučaju vzgoji v prvem letu le en sam, a lep poganjek. Drugo leto skrajšaj to enoletno mladiko na 4 do 5 popov. Vsled tega

Vzgoja piramide je sicer prav preprosta, vendar mora imeti vzgojitelj vsaj začetne pojme o rezatvi drevja sploh. Za vzgojo piramide vsadi na dotično mesto podlogo, katero precej tudi cepiš, ali pa vsadi kar enoleten cepljenec. Vender naj bode podloga

skrajšanja poženo vsi popi, kakor kaže podoba 30. Najvišji poganjek, ki je navadno najlepši, nameni za glavno voditeljico, druge za stranske vejice. Glavna voditeljica srka največ soka vase, zato jo je treba poleti z oščipavanjem v rasti zavirati ter spomladi močno skrajšavati.

Stranskih mladik ne oščipavaj, spomladi jih pa le prav malo obrezuj, vendar pa toliko, da se gotovo moreš nadejati poganjka iz najvišega popa, ki podaljšuje potem stransko vejico tako, kakor glavna voditeljica piramidno deblo. Sploh je gledati, da so si stranske vejice v rasti enake. Tistim, ki so preslabotne, pomagaš, če jim narediš nad izvirom zarezo (glej podobo 31.), potem dobivajo več soka in se krepe. Ako pa raste stranska vejica premočno, naredi ji zarezo pod izvirom (glej podobo 32.), in učinek je nasproten. Tudi stranske podolžne zareze v vejično lubad (glej podobo 33.) jej počive rast. Vse zareze naj sezajo do lesa.

Seveda s tem popisom piramidne vzgoje še ni povedano vse, zadostuje pa vendar za začetek. Nadaljnja vzgoja ravna se po pravilih rezatve, o katerih smo sem ter tja uže kaj omenili in bodemo še večkrat kaj pisali.

Cepljenje rož.

Jeseni treba nakopati lepih in dobro ukoreninjenih palic divje rože (*rosa canina*). Te palice se posade na določeno mesto in se potem pripognejo k zemlji ter ž njo pokrijejo, da jim mraz ne škoduje. Pomladi, ko se ni več bati hudega mraza (konec marcija), odkrijejo se v oblačnem ali deževnem vremenu. A pripognene se puste še kacic 14 dni, da se utrdijo poganjki, kateri so se začeli že v zemlji razvijati. Te palice se potem okulujejo, ali pa se vstavijo očesca v nove stranske poganjke blizu palice. To se pri nas godi junija z živim očescem. S spečim očescem se pa okuluje avgusta in septembra.

Kdor pa ima na razpolaganje gorke gredice ali celo rastlinjak, ta pa lahko jeseni nakopane palice tako-le priredi: Korenine pomoči v gost močnik iz kravjaka in lončarskega ila. Potem jih povije z mahom in potem zopet namoči v imenovanem močniku.

Take potem postavi v klet, ki ni pretamna, a tudi ne pregorka (ali pa v rastlinjak). Na pomlad začno te palice poganjati (februarij — marcij). Tedaj se pa cepijo v sklad ali z dolago. Cepljene se potem položijo v gorke gredico ali pa

Podoba 29.

postavijo v rastlinjak. Zrak se jim ob začetku ne sme menjati. A pozneje jih lahko začnemo počasi zraka vaditi, ko cepiči že dobro ženó. Junija se lahko take rože posade na prosto. Kdor pa ne mara palic namakati v imenovani močnik in jih povijati v mah, posadi jih pa lahko v lonce in potem cepi.

Na prostem pa se to cepljenje ne sponese tako dobro, kakor okulacija.

Janko Žirovnik.

Raznotere vrtnarske reči.

Steklene paličice za rastline v loncih. Marsikateri prijatelj lepih cvetic je obžaloval, da nima za svoje rastline v loncih primernih paličic, ki so ob enem lepe in praktične. Najlepše in najrabnejše take paličice so do pol metra dolge steklene cevi, katere so na prodaj v vsaki boljši steklarni po prav nizki ceni. To je gotovo, da take cevi le olepšavajo rastlino, in ker se dajo v špiritovem plamenu poljubno upogibati, morejo se vsestransko rabiti.

Obrezovanje malin. Kolikor več lesa ima malinov grm, tem rodovitnejši je. Obrezovanje je največkrat nepotrebno. Kadar pa rastlina opeša, tedaj jo pa pomladiš, če jo prav močno obrežeš.

Krtica ali voluharica je velika, podgani podobna miš, ki more na vrtu, posebno pa v drevesnici narediti veliko škode. Krtica izpodjeda drevju korenine in more tako popolnoma uničiti drevo. Pripetilo se je uže, da so morali opustiti zaradi krtice drevesnico, ker je niso mogli odpraviti te škodljivke. Pred kratkim pa je izpoznal neki nemški vrtnar, da je hud sovražnik krticam naš krt, ki jih v bližini svoji nikdar ne trpi. Nov dokaz, kako koristen je krt. Res je krt s svojim razrivanjem po vrtu precej nadležen, a kaj je to proti koristi, ki jo prinaša posredno vrtnarju s pokončevanjem škodljivega mrčesa in škodljivih živali pod zemljo. Omenjeni nemški vrtnar je imel zaprtega krtca, kateri je pojedel na dan do 150 ogreev, ki so vsi skupaj vagali več nego je bil krt sam težak. Zaprl je h krtu tudi krtico, katero je krt po noči do glave popolnoma požrl. Rastlinskih korenin se pa krt ne dotika, rajši od gladu pogine. Varujte krtce!

Mravlje se po sobah, vrtih in cvetličnjakih prav zanesljivo tako pokončavajo: Veliko, v vodi namočeno gobo dobro ovijmo in jo toliko časa pustimo, da se posuši; vsled tega se ji luknjice zelo razprostrejo. Potresimo jo s stolčenim cukrom in položimo na tist kraj, kjer je največ mravelj. Ko se potem mravlje hitro po vseh luknjicah potaknejo, vzemimo naglo gobo in jo potopimo v vročo vodo. Potem jo zopet dobro operimo, posušimo in v novič s cukrom potresimo in na kak kraj nastavimo mravljam.

Oleander moreš prav hitro prisiliti, da cvete, ako ga postaviš na kak prav solnčen kraj ter mu vsak dan priliješ z vodo, ki ima 20 do 25° R.

Kako se hrošči lovijo, znano je še malokateremu. Večinoma jih ljudje zjutraj prav rano lovijo, bolje bi jih pa bilo zvečer loviti, ker bi nobenega človeka ne bilo treba. Zvečer se postavi star sod brez zgornjega dna na tak kraj blizo dreves, koder hrošči letajo; doge mu od znotraj namažemo s šmiróm (katranom) in v sod vlijemo nekoliko vode. Sredi sode postavimo s drateno mrežo opaženo luč, da je hrošči, ki zraven prifrčavajo, ne ugasnejo. Ob sodih si umažejo perutnice in padejo v vodo.